

NOI DESCOPERIRI PRIVIND PLASTICA CULTURII HAMANGIA

PIUI HAȘOTTI

Unul dintre cele mai importante rezultate ale cercetării arheologice românești din ultimele decenii este descoperirea culturii Hamangia. Săpăturile arheologice întreprinse la Ceamura de Jos¹, Medgidia², Golovița³, Techirghiol⁴, Mangalia și Limanu⁵, Tîrgușor⁶, dar mai ales cele de la Cernavoda⁷ — câteva așezări și un vast cimitir cu peste 400 morminte de inhumatie — au scos la lumină numeroase materiale caracteristice pentru această cultură.

Cultura Hamangia aparține neoliticului mijlociu și eneoliticului, ea putînd fi sincronizată în mare parte cu cultura Boian⁸. Descoperirile de la Medgidia — punctul „Cocoșe”⁹, indică pentru începuturile sale o contemporaneitate cu culturile Dudești, Vința A și Karanovo II și III. Cultura Hamangia apare la Dunărea de Jos deplin formată, cu elementele sale materiale și spirituale bine individualizate, avînd în structură o puternică componentă est-mediteraneană. Purtătorii ei au venit în Dobrogea fie pe mare, pe lângă coastă, fie deplasîndu-se pe uscat de-a lungul litoralului vestic al Mării Negre, pînă în dreptul Burgasului și

¹ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, 1, București, 1966, p. 119—231.

² P. Hașotti, *Pontica*, 13, 1980, p. 199—215; *Idem*, *Materiale*, Tulcea 1979, p. 69 fig. 5/6 (Medgidia-Satu Nou); *Idem*, *Materiale*, Alba Iulia, 1984, sub tipar.

³ D. Berciu, *op. cit.*, p. 232—279.

⁴ Eug. Comșa, Galbenu, A. Aricescu, *Materiale*, 8, 1962, p. 165—171.

⁵ V. Volschi, M. Irimia, *Pontica*, 1, 1968, p. 48—87; D. Galbenu, *Materiale*, 9, 1970, p. 77—86.

⁶ P. Hașoti, *Materiale*, Vaslui, 1982, (sub tipar).

⁷ D. Berciu și colab., *Materiale*, 3, 1957, p. 83—91; *Idem*, *Materiale*, 5, 1959, p. 99—106; *Idem*, *Materiale*, 6, 1959, p. 96—103; *Idem*, *Materiale*, 7, 1961, p. 49—54.

⁸ Vl. Dumitrescu, *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 190—192.

⁹ P. Hașotti, *Materiale*, Alba Iulia, 1984, sub tipar.

Varnei, de unde au migrat spre Nord și Nord-Vest. Noii veniți au dezvoltat aici aspectele *originale ale culturii lor și au intrat în contact cu comunități ale altor culturi vecine.*

Un capitol deosebit al culturii Hamangia, care în unele privințe are un caracter excepțional, îl constituie plastica. Datele pe care le avem, nu ne permit formularea unor concluzii foarte ample. Cele mai numeroase observații s-au făcut cu ocazia descoperirilor de la Cernavoda.

În totalitatea ei, creația plastică a culturii Hamangia face dovada nu numai a unor tradiții artistice mai vechi și încă puternice, dar și a stăpînirii unei tehnici de modelare foarte înalte. Pasta din care au fost confecționați idoli este, în general, de bună calitate, fapt care se adaugă la aceea că, de cele mai multe ori, figurinele au fost acoperite cu un slip lustruit, care uniformizează piesa din punct de vedere cromatic și o finisează. Există însă și exemplare a căror ardere este insuficientă; în acest caz piesele sînt mai friabile.

Plastica antropomorfă din cadrul culturii Hamangia are o întregă gamă de elemente de realism primitiv, care însă nu contrastează cu schematismul, de multe ori exagerat, din plastica altor culturi. Realismul primitiv nu dăunează cu nimic asupra plasticității figurinelor și nu diminuează mesajul artistic transmis de estetica generală a acestor divinități.

Scopul lucrărilor noastre este de a prezenta noi descoperiri de plastică hamangiană făcute în ultimii ani. Ele au îmbogățit bagajul de informații privind sculptura din lut și piatră a culturii Hamangia și impun și câteva nuanțări, care sînt însă departe de a soluționa complexe aspecte ale acestei problematici. Publicarea necropolei de la Cernavoda va aduce substanțiale îmbogățiri la capitolul plasticii, riturilor și ritualurilor funerare din cadrul culturii Hamangia.

Prezentăm mai jos noile descoperiri.

În groapa nr. 1 a așezării de la Medgidia-Satu Nou, așezare ce se datează în faza Golovița, alături de ceramică (în cadrul celei fine predomină formele bitronconice, dintre care majoritatea sînt pahare) și diferite unelte, s-a găsit un cap de statueta¹⁰ (Pl. 1/1) foarte asemănător cu cel al „Gînditorului“ și al „Femeii șezînd“. Asemănarea merge pînă la compoziția pastei, care nu este foarte bine frămîntată, din care cauză au rămas goluri de aer. Deficiența a fost înlăturată prin aplicarea cu grijă a slipului, ce formează o masă compactă. Arderea a fost uniformă; în jurul bărbiei se pot observa și urmele unei arderi secundare. În raport cu capul, gîtul este mult mai gros, avînd o secțiune plan-convexă, partea plană fiind cea posterioară. Detaliile feței sînt redată schematic, dar într-o manieră realistă; fața are o formă triunghiulară, cu colțurile rotunjite. Fruntea este îngustă, iar nasul redat în relief prin săpare și modelare. Spre deosebire de cele două statuete de la Cernavoda, la exemplarul nostru nu au fost redată nările.

Nu putem spune dacă acest cap a aparținut unei statuete feminine sau masculine. În orice caz, el nu prezintă cavitățile de pe fruntea „Fe-

¹⁰ *Idem*, Pontica, 13, 1980, p. 210—211, fig. 36.

mei șezînd“, iar gîtul și gura aduc mai mult cu „Gînditorul“. Totuși, nu putem spune că ne aflăm în fața unui nou „Gînditor“, întrucît poziția de meditație obținută prin sprijinirea în mîini a capului, nu există.

Este deosebit de interesant contextul găsirii capului de figurină, pentru că oferă încă o similitudine cu descoperirea perechii de la Cernavoda¹¹. Astfel, atît în sectorul prăbușirii de teren de la Cernavoda, zonă în care s-au găsit cele două statuete, cît și în groapa nr. 1 de la Medgidia-Satu Nou, au apărut pahare bitronconice, care au în zona diametrului maxim o linie formată din mici triunghiuri excizate și încrustate cu alb. Respectivetele forme de pahare sînt foarte frecvente atît la Medgidia-Satu Nou, cît și la Golovița¹². Astfel, datarea capului de statueta prezentat mai sus, este mai coborîtă decît cea a binecunoscutelor capodopere de la Cernavoda, pe care prof. D. Berciu le datează spre sfîrșitul evoluției culturii Hamangia¹³. Datarea piesei noastre în faza Golovița este susținută de descoperirea ei într-un complex închis dintr-o așezare. Datarea statuetelor de la Cernavoda se poate pune însă sub semnul întrebării, întrucît condițiile descoperiri lor nu sînt îndeajuns de clare.

Tot la Medgidia-Satu Nou, cu ocazia unor taluzări făcute pentru canalul Dunăre-Marea Neagră, s-a recuperat partea superioară a unui idol feminin din lut¹⁴ (Pl. 1/2), de tipul A — „în picioare“. Pasta este densă, bine preparată, arderea puternică și uniformă, conferindu-i o duritate apreciabilă. Pe toată suprafața s-a aplicat un slip negru, lustruit. Spatele este albiat; sinii proeminenți, îndreptați în afară, au făcut practic imposibilă redarea mîinilor. Abdomenul nu este foarte pronunțat. Aspectul general al statuetei indică o zeităte „nubilă“¹⁵. Asemănări se pot face cu o serie de idoli de la Cernavoda¹⁶ și oarecum de la Grădiștea-Coslogeni¹⁷. Înălțimea = 0,081 m.

La Tirgoșor — punctul „Urs“, așezare datată în faza Ceamurlia de Jos¹⁸, în groapa nr. 3, s-a descoperit partea inferioară a unui idol din lut, din tipul „în picioare“ (Pl. 1/3). Pasta cenușie, densă, a fost bine frămîntată și arsă, după care a fost acoperită cu un slip castaniu, care se mai păstrează doar pe alocuri. Picioarele sînt despărțite printr-un șanț; labela picioarelor au mici incizii, care sugerează degetele. Cele mai bune analogii se găsesc tot la Cernavoda¹⁹ și Grădiștea-Coslogeni²⁰. Înălțimea = 0,042 m.

¹¹ D. Berciu, Seb. Morintz, *Materiale*, 5, 1959, p. 103 fig. 5/13; D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor descoperiri*, București, 1961, p. 513, etc.

¹² P. Hașotti, *Pontica*, 14, 1981, p. 29—31; p.p. 28 Pl. 2/10—14; p. 30 Pl. 3/10—22, 24.

¹³ D. Berciu, *op. cit.*; *Idem*, *Dacia*, NS, 4, 1960, p. 423—441.

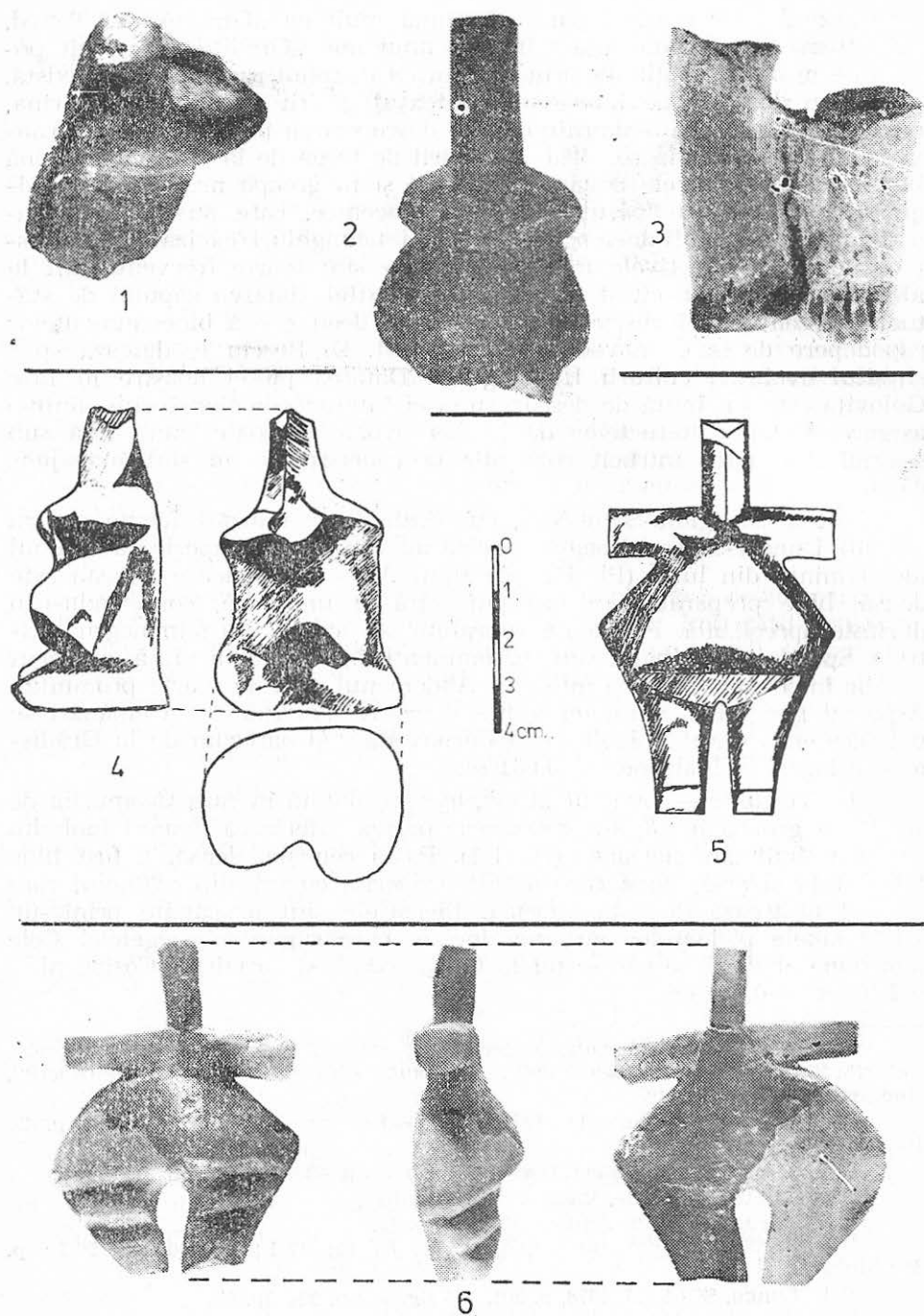
¹⁴ P. Hașotti, *Materiale*, Vaslui, 1982, sub tipar.

¹⁵ S. Marinescu-Bîlcu, *Pontica*, 10, 1977, p. 42.

¹⁶ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 82, 85 fig 47/1; p. 100 fig. 56/2; p. 102, fig. 57/2.

¹⁷ R. Lungu, *SCIA*, 25, 1978, p. 201, 205 fig. 8a; p. 206 fig. 9b.

¹⁸ P. Hașotti, *Materiale*, Vaslui, 1982, sub tipar.

Planșa 1

Din aceeași așezare, în locuința (bordei) nr. 3 din S12²¹, alături de un bogat material arheologic, s-a găsit un idol feminin din grupa „șezînd“ (Pl. 1/4). Pasta brun-cărbămie, de bună calitate, uniformă ca densitate și ardere, a fost acoperită de un strat foarte subțire de slip negru, care se mai păstrează doar pe alocuri. Capul, de forma unei coloane, mai groasă la partea inferioară, are o secțiune triunghiulară. Sîni, potriviți ca mărime, sînt drepti; brațele nu sînt redată; abdomenul este foarte pronunțat. Picioarele, care ocupă numai puțin din partea inferioară a piesei, sînt sumar redată, ele fiind despărțite printr-o scobitură triunghiulară orientată cu vîrfurile înainte. Spatele figurinei este drept. Piese asemănătoare există la Cernavoda²² și Golovița²³. Înălțimea = 0,080 m.

Descoperiri numeroase și interesante s-au făcut în așezarea de la Medgidia — punctul „Cocoșe“. Un mic sondaj de salvare realizat în 1979 și o primă secțiune în 1983, au dus la surprinderea unei gropi rituale cu o foarte bogat, variat și important material Hamangia, între care mai mulți idoli întregi, întregibili sau fragmentari. Ceramica de aici are foarte multe elemente deosebite față de materialele din alte așezări. Ea prezintă asemănări cu ceramica culturilor Boian-Bolintineanu²⁴, Dudești I și II²⁵, Vința A²⁶ și Karanovo III²⁷, încadrîndu-se în binecunoscutul orizont al ceramicii negre cu caneluri fine din perioada respectivă. În așezarea de la Medgidia — punctul „Cocoșe“, plastica este reprezentată de următoarele piese.

1. Idol din lut de bună calitate (Pl. 1/5). Pasta cenușie este densă, bine frămîntată și uniform arsă. Capul are binecunoscuta formă a unei coloane prismatic-triunghiulare. Statueta are două prelungiri perfect orizontale, care reprezintă brațele, iar sîni, abia sesizabili, sînt redați doar prin două mici protuberanțe, situate lîngă cap, la partea superioară a brațelor, fiind deci, practic, integrați lor. Abdomenul este în schimb puternic reliefat, sub el fiind indicat triunghiul sexual. Picioarele, care nu au vreun element deosebit, sînt despărțite. Spatele este albiat. Înălțimea = 0,089 m. Capul, brațele și un picior prezintă un slip puternic lustruit, de culoare neagră, pe cînd restul figurinei este acoperită de un slip castaniu. Îngrîirea respectivelor părți a fost cauzată

¹⁹ D. Berciu, *op. cit.*, p. 89 fig. 42, 43; p. 95 fig. 49/3; p. 102 fig. 57/.

²⁰ R. Lungu, *op. cit.*, p. 202 fig. 1, p. 205 fig. 80.

²¹ P. Hașotti, *Materiala*. Alba Iulia, 1984, sub tipar.

²² D. Berciu, *op. cit.*, p. 96 fig. 50/3.

²³ *Ibidem*, p. 90 fig. 44/2.

²⁴ Eug. Comșa, SCIV, 3—4, 1954, 5, p. 279 fig. 14/1—6; *Idem*, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, fig. 25 111, Pl. 3—5.

²⁵ M. Nica, *Dacia*, NS., 1976, p. 71—103; *Idem*, *Historica*, 2, 1971, p. 12 fig. 2/1, p. 15 fig. 4'1—3, 5, 6; Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, fig. 18.1; Eug. Comșa, PZ, 46, 1971, 2, p. 225, 228—234.

²⁶ *Idem*, *Dacia*, 12, 1969, p. 30 fig. 16, p. 32 fig. 18; Gh. Lazarovici, AMN, 7, 1970, p. 485 fig. 9; *Idem*, *Banatica*, 2, 1973, fig. 10; *Idem*, AMN, 12, 1975, fig. 6—11; *Idem*, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, p. 106—115; etc.

²⁷ G. I. Georgiev, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, p. 60 și urm., Pl. A.

de o puternică ardere secundară, ce s-a produs după spargerea piesei. Avînd în vedere caracteristica acestui complex în care a fost găsită piesa (groapă rituală) este posibil ca spargerea statuetei să fi fost intenționată, avînd astfel un caracter ritual. Ca aspect general (mai puțin de felul în care au fost redați sinii și brațele), această reprezentare își găsește analogii la Cernavoda²⁸ și Grădiștea-Coslogeni²⁹.

2. Idol din lut ars (Pl. 1/6). Pasta este fină și compactă, iar arderea uniformă; a fost acoperită cu un slip castaniu. În mare, are aceleași caracteristici cu cel precedent, mai ales că și acesta are două prelungiri laterale, care reprezintă brațele. Sinii nu mai sînt deloc redați. Capul, cu o formă prismatic-triunghiulară, cade puțin asimetric pe cele două prelungiri orizontale (brațele). Abdomenul este bine reliefat, partea lui inferioară, care ar fi trebuit să cuprindă și „triunghiul vieții“, nefiind redată. Spatele este ușor albiat. Picioarele, cărora le lipsește partea inferioară, sînt groase și mult despărțite. Are în mare aceleași analogii cu piesa precedentă. Înălțimea = 0,070 m.

3. Partea inferioară a unui idol din lut (Pl. 2/1). Pasta cenușie, destul de dens și uniform arsă, este însă mai poroasă decît la cele două exemplare precedente. Slipul cenușiu-închis, îndepărtează unele carențe ale pastei. Spre deosebire de ceilalți idoli ai culturii Hamangia, picioarele nu sînt deloc individualizate, ci se prezintă ca un tot unitar, care în secțiune este dreptunghiular, cu colțurile rotunjite. Abdomenul este proeminent, dar coapsele sînt discret redat. Albierea spatelui se poate bănui a fi fost extrem de pronunțată. Ca manieră generală, cele mai bune asemănări se pot găsi la un idol descoperit la Plovdiv³⁰ (cultura Karanovo III) și un altul aflat în colecțiile muzeului din Nova Zagora³¹, datat de autor la „mijlocul mileniului V î.e.n.“. Asemănări se pot stabili și cu unele exemplare de la Fărcașele³² și cu un idol din nivelul III de la Karanovo³³. Similitudinile din cadrul culturii Precucuteni I și II³⁴ nu se pot explica, cel puțin la ora actuală, datorită decalajului cronologic. Dimensiuni: lungimea = 0,045 m; lățimea = 0,032 m; grosimea = 0,023 m.

4. Idol confecționat dintr-o gresie verzuie, cu mici pete albe (Pl. 2/3). Este aplatizat, cu marginile tăiate aproape drept; șlefuirea s-a făcut pe ambele fețe. Capul, ușor asimetric dispus, are o formă prismatică cu secțiunea dreptunghiulară. Cele două prelungiri laterale

²⁸ D. Berciu, *op. cit.*, p. 81 fig. 45, 46; p. 95, fig. 49/3; p. 98 fig. 52 (din ultimele două ilustrații, se pare că și ultimele două piese au sinii foarte mici și situați în zona de contact a brațelor cu capul).

²⁹ R. Lungu, *op. cit.*, p. 205 fig. 8.

³⁰ H. Detev, *Annuaire de Musée national archeologique de Plovdiv*, 5, 1963, p. 13 fig. 6.

³¹ M. Kincev, *Praistoriceski i anticni materialii v muzeia grad Nova Zagora*, 1973, fig. 14a.

³² M. Nica, *op. cit.*

³³ G. I. Georgiev, *op. cit.*, Pl. A, p. 64 fig. 3/2a-c.

³⁴ S. Marinescu Bilcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, fig. 71—80.

sugerează brațele ce sînt reliefate mai ales prin cele două scobituri rotunde de sub ele, care au și rolul de a delimita corpul în două părți constitutive. Partea inferioară de formă aproximativ dreptunghiulară, este unitară și nu prezintă nici un detaliu. Nu are analogii în cadrul culturii Hamangia, dar asemănări izbitoare prezintă cu un idol descoperit la Knossos — nivelul 1³⁵: Dimensiuni: înălțimea = 0,056 m; grosimea = 0,004—0,003 m.

5. Idol dintr-o rocă moale, puternic arsă (Pl. 2/2). Are o formă aproximativ cilindrică, fusiformă, mai groasă în zona mediană. Detaliile sînt deosebit de sumar schițate. Capul are o formă tronconică. Mîinile, destul de greu sesizabile, pornesc de lingă cap, puțin din spate, și coboară oblic pînă în zona abdomenului, întocmai ca la numeroși idoli din lut³⁶. Nici pentru această piesă nu există analogii în cadrul culturii Hamangia. Dimensiuni: înălțimea = 0,047 m; diametrul = 0,018 m.

În afară de piesele prezentate mai sus, în groapa rituală (g1), s-au mai descoperit o serie de fragmente de idoli. Este de remarcat faptul că fragmentele de la partea superioară a corpului, care reprezintă mîinile prin două prelungiri laterale (Pl. 2/4), au în zona lor de contact cu capul, sinii redați prin niște mici proeminențe, întocmai ca la statueta nr. 1. Un fragment de cap se termină cu un plan triunghiular, mai oblic decît de obicei, iar un altul, cu aceeași caracteristică, prezintă și o gaură conică, care pornește de pe această suprafață (Pl. 2/5). Un fragment de picior are genunchiul frumos redat printr-o mică protuberanță. S-a descoperit și un fragment de idol a cărui modelare nu a fost terminată. Cu totul deosebit este un alt fragment care are o concavitate (Pl. 2/6). Pasta nu lasă nici un dubiu asupra apartenenței obiectului la cultura Hamangia. Obiecte asemănătoare s-au descoperit în cadrul culturii Vința B din Iugoslavia și Ungaria și în cultura Leggyel³⁷.

Toate descoperirile de la Medgidia „Cocoșe“, prezentate mai sus, provin din groapa rituală (g.1). În anul 1984, într-o groapă menajeră (g.2) s-a descoperit un fragment de idol feminin, care, întreg, ar fi avut o înălțime de 0,10 m; se păstrează doar bustul (Pl. 2/7). Pasta este de bună calitate, densă și bine arsă. Piesa a fost acoperită cu un slip negru. Ca formă ne aflăm în fața unui exemplar deosebit în cadrul culturii Hamangia. Spatele este ușor arcuit, iar pe bust au fost modelați doi sinii mici, individualizați, care nu sînt plasați ca la exemplarele descoperite în g.1, la zona de contact a mîinilor cu capul. Cele mai bune analogii le avem în cadrul culturii Karanovo III, dar tipul apare încă din Karanovo I³⁸ și în cultura Dudești³⁹.

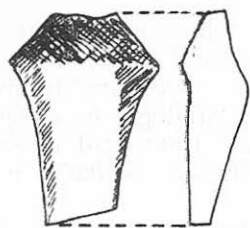
³⁵ J. Evans, *Buletin of Institut of Archeology*, 4, 1964, Pl. 1X/9.

³⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 88 fig. 42, 43, p. 91 fig. 46, p. 94 fig. 48, etc.

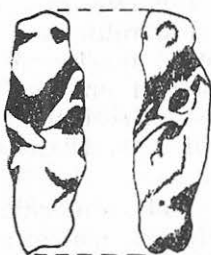
³⁷ J. Makkay, *Alba Regia*, 8—9, 1963, p. 20, p. 21 fig. 9, fig. 7/1—4, 8, fig. 8/1, 2.

³⁸ G. I. Georgiev, *op. cit.* (Karanovo III); Pl. A, p. 64 fig. 3/1 a—c (Karanovo I).

³⁹ M. Nica, *Dacia*, NS, 20, 1976, p. 98 fig. 17/1, 3.

1

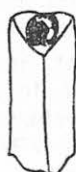
2

3

4

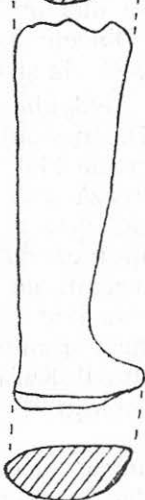
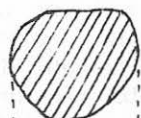
5

6

7

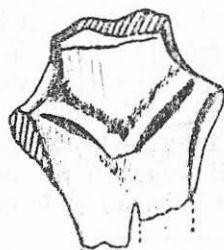
8

10

9

11

Alte descoperiri s-au făcut cu ocazia unor cercetări de suprafață de pe cuprinsul așezării de la Tîrgușor — punctul „Sitorman“⁴⁰, care se află la circa 800 m Est de așezarea de la Tîrgușor — punctul „Urs“. Materialul Hamangia de aici, indică o perioadă corespunzătoare unei etape evaluate, poate chiar finale a culturii. Plastica hamangiană este reprezentată de următoarele piese :

1. Picior fragmentar de idol din lut, cu o formă caracteristică culturii Hamangia⁴¹. Pasta este fină, dură, uniform arsă, de culoare maroniu-cenușie. În secțiune, piciorul este aproximativ dreptunghiular.

2. Picior din lut, de la o statueta de mari dimensiuni (Pl. 2/8) — întrucât ar fi avut circa 0,20 m. Lutul este dens, bine ars, de culoare cenușie în spărtură și cenușiu închisă, iar pe alocuri cărămizie, la suprafață. Idoli cu înălțimea de aproximativ 0,20 m se mai întîlnesc în cultura Hamangia⁴². Dimensiuni : înălțimea = 0,078 m ; diametrul = 0,024 m.

3. Cap de statueta de tipul capetelor „perechii de la Cernavoda“ (Pl. 2/9). Pasta cenușiu închisă, densă și compactă, uniform arsă, specifică culturii Hamangia, este acoperită cu un strat subțire de lut foarte fin, cărămiziu. În secțiune, de la gură spre ceafă, capul are o formă elipsoidală. Sint redete printr-o frumoasă modelare elemente anatomice ale capului — fruntea, ochii, nasul, bărbia. La ceafă există o mică prelungire, care a fost perforată pe lățime. Dimensiuni : înălțimea = 0,036 m ; lățimea (de la gură spre ceafă) = 0,031 m.

Cu ocazia unei periegeze, la circa 800 m Est de comuna Ivrinezu Mare⁴³, pe panta de Est — Nord Est a văii ce nește localitățile Izvorul Mare de Cochirleni, există o întinsă așezare Hamangia, care pe baza materialului recoltat, a fost încadrată în faza Ceamurilia de Jos. Aici s-au găsit, între altele, un cap de la o statueta din lut cenușiu, acoperit cu un slip negru, lustruit (Pl. 2/10).

Lîngă Alimanu⁴⁴, de pe cuprinsul unei așezări Hamangia, între alte materiale specifice acestei culturi, s-a găsit și un idol feminin, fragmentar (Pl. 2/11). Se păstrează partea mijlocie a statuetei. Pasta cenușiu-negricioasă, bine arsă, a fost acoperită cu un strat de lut fin dar destul de poros, de culoare brun-maronie. Caracteristica principală a acestui idol este forma sa aplatizată. Coapsele sint proeminente și colțuroase. Picioarele erau unite și probabil individualizate printr-un șanț. Două linii proeminente, în relief, care se întîlnesc la mijlocul statuetei, formînd un unghi obtuz, vin să sugereze fie minile, fie triunghiul sexual, redări destul de frecvente în cadrul culturii Hamangia⁴⁵. Întrucît piesa este fragmentară, nu putem ști cu certitudine ce anume reprezentau cele două linii reliefate pe abdomen. În cadrul culturii Hamangia

⁴⁰ P. Hașotti, W. Wisosenschi, Pontica, 17, p. 45—48.

⁴¹ D. Berciu, *op. cit.*, p. 91 fig. 46, p. 92 fig. 47, p. 95 fig. 49/1, 2, p. 98 fig. 52/2, p. 100 fig. 56/1.

⁴² *Ibidem*, p. 88 fig. 48, p. 78 fig. 52.

⁴³ P. Hașotti, Eug. Mihail, Pantica, 16, 1983, p. 287, Pl. 2/6.

⁴⁴ Piesa a fost descoperită de Eug. Mihail, care ne-a pus-o la dispoziție.

⁴⁵ D. Berciu, *op. cit.*, p. 89 fig. 42, 43, p. 91 fig. 43, p. 94 fig. 48/1, etc.

mai există un exemplar cu corpul plat, descoperit la Grădiștea-Coslogeni⁴⁶ (este posibil însă ca și la Cernavoda să se fi găsit astfel de statuete). Este de remarcat forma ciudată (de aripi?) a brațelor figurinei de la Grădiștea-Coslogeni.

Vom trece peste multiplele aspecte legate de relația artă primitivă-religie⁴⁷, nu înainte de a semnala faptul că plastica din cadrul culturii Hamangia demonstrează, la rîndul ei, că artiștii neolitici au fost supuși cererii de a servi, prin creațiile lor, cultului fecundității și fertilității și poate și altor idei religioase, prin forme plastice dictate de posibilitățile tehnico-materiale și de concepțiile religioase pe care le aveau. Artă lor nu este altceva decît realizarea practică a ideilor religioase, în ea împletindu-se abstractul și concretul, care se manifestă pe fondul magico-religios. Nu insistăm nici asupra creațiilor plastice specifice, reprezentînd diferite „divinități“, de la „fată nubilă“ la „femeie matroană“, redări pe care le întîlnim și la unele piese prezentate mai sus.

NOUVELLES DÉCOUVERTES CONCERNANT LA PLASTIQUE DE LA CULTURE DE HAMANGIA (I)

PUIU HAȘOTTI

Résumé

L'article présente une série de nouvelles découvertes. Un autre article, qui sera publié dans le prochain numéro de notre revue, abordera la typologie des statuettes et quelques considérations générales concernant la plastique de la culture de Hamangia.

Les découvertes présentées dans cet article sont de Medgidia — Satu Nou, Medgidia „Cocoșe“, Tirgușor „Sitorman“. Alimanu, Ivrinezu Mare. D'une importance tout particulier sont les découvertes faites dans une fosse rituelle de Medgidia „Cocoșe“.

Pl. 1, Pl. 2/1, 4—11 *Idole en terre*
Pl. 2/, 3 *Idole en pierre*

⁴⁶ R. Lungu, *op cit.*, p. 204 fig. 5, p. 205 fig. 8b; p. 206 fig. 9; *Idem*, SCIVA, 31, 1, 1982, p. 19 fig. 6/5.

⁴⁷ O discuție mai amplă, alături de câteva indicații bibliografice, la R. Lungu, SCIA, 25, 1978, p. 207—209.

⁴⁸ S. Marinescu Bilcu, Pontica, 10, 1977, p. 42.